

Авлигата – позната и непозната

Илиян Вълчанов

Така се случи в моя живот, че авлигата ми отвори очите за природата като цяло, за биологичното разнообразие и в частност – за завладяващия и красив свят на птиците. Беше през далечната 2005 г. и аз вероятно нещо съм правил по двора на малката ни семейна къща в село Червен. Към онзи момент имах най-смътна представа за птиците и можех да разпозная безпогрешно врабче, сврака, естествено щъркел и като русенец – гларус. Някакво движение и крясък на птица в края на двора ми привлече вниманието. Там видях с почуда гнездо, което висеше точно над пътеката към „комшулука“ – малка вратичка в дуvara със съседите. По-късно разбрах, че жълтеникавите собственици на гнездото се наричат „авлиги“ и осъществих първите си наблюдения върху техния живот. Случката изглежда не само е отключила тайно носена у мен любов към природата, но и превърна тази красива птица в специален обект на интереса ми през следващите години. И сега, когато правя равностметка, излиза, че за авлигата съм отделил най-много време – предимно за наблюдения и по-малко за фотографирание.

Евразийската авлига (*Oriolus oriolus*) е прелетна птица с дължина на тялото 22 – 25 см. Мъжкият е издържан изцяло в яркочълто с черни криле и почти черна опашка, изпъстрени с жълти акценти. Женската е по-скоро в жълтозелена гама със сиви пъстрини по тялото, а крилата са сивозелени. Въпреки яркото си оперение, авлигата е трудно забележима за обикновения наблюдател. Природата я е надарилa със способност да издава силни и звънливи флейтови звуци, който очертават присъствието ѝ по безпогрешен начин. При опасност звуците са силни, кресливо грезгави и доста неприятни за ухото. В България е разпространена

навсякъде, с изключение на по-високите части на планините. Обитава покрайнини на широколистни гори, открити терени с единични или групови дървета, паркове и особено често влажни зони – край реки и водоеми. Хранителната диета е смесена – насекоми, паяци, а от плодовете предпочита череши, черници, грозде, смокини.

В България нормалната и най-често срещана височина на гнездото е 4 – 5 метра. Мога да посоча само 3 гнезда, които са били построени на „огромната“ височина от 8 метра. Най-ниското пък бе на 1 м. над земята. Въпреки словичната ѝ предпазливост спрямо чове-

ка, тя често избира да гнезди в населени места и в обитаеми селски дворове. През годините съм попадал на поне десетина гнезда на авлиги, построени в обитаеми къщи и вили. През пролетта и лятото на 2015 г., по време на размножителния период, чувах песни на авлига и в широкия център на Русе.

Независимо дали са пристигнали в средата или към края на април, авлигите започват да градят гнездо през първите дни на май. Особено изкуствени за тях са единични гървета, отстоящи на 4 – 5 м от горски масив. Една липа до Басарбово съм отбелязвал като рекордър – от 2010 до 2020 година върху нея съм наблюдавал 11 пъти гнездене на авлиги без прекъсване, а 4 пъти гнездото бе ситуирано върху една и съща клонка.

Гнездото на авлигата е захванато на три – четири места върху V-образно крайно разклонение на тънка клонка от гървото. На практика то виси, захванато с възли по двете клонки. Първо се полага конструкцията, „арматурата“, като се използват гълзи и здрави треви, а после тя се изпълва със съдържание от по-къси и меки материали. Напоследък – и от всякакви найлонови и други боклуци. При нормални условия гнездото се строи само от женската, а мъжкият следи за опасности. За изграждането общо са необходими 5 – 6 дни. Малко преди финала авлигите пристъпват към едно от основните си семейни задължения – копулациите. Имах щастието да наблюдавам, макар и само два пъти, това тайнство. И двата пъти ставаше върху клонката, непосредствено до гнездото. Най-често авлигата снася по едно на ден – общо 3 или 4 яйца (никога не съм констатирал 2

Гнездото е построено в двора на обитаема от хора вила, снимката е направена от терасата на къщата

Снимки: Илиян Вълчанов

или 5). Женската ги мъти 15 – 16 дни, а мъжкият се грижи за нея. За безопасност той каца с храна в човката обикновено по горните части на същото гърво и подава тих сигнал, че „поръчаната пица“ е пристигнала. Женската отива при него да хапне и се връща в гнездото. Преди да се захване пак с мътенето обръща яйцата внимателно, вероятно с цел да бъдат вентилирани и равномерно затоплени. Малките авлиги обикновено се появяват в последния ден на май или първите два дни на юни. Храната им в началото се състои изключително от дребни насекоми. След четвъртия ден неотменна част от менюто им стават плодовете от черница. Диетата в гнездото включва стриктно редуване на насекоми и плодове. Обикновено първите черничеви плодове узряват едновременно с раждането на малките. Това обяснява и забавянето на гнезденето – птиците планират процеса и се съобразяват с узряването на основната си храна. При отглеждането се забелязва строга родителска специализация: едната птица осигурява насекомите, другата плодове

Родителите се грижат за порасналото и летящо малко до средата на август

те. След 14-тия ден малките напускат едно по едно гнездото, придвижвайки се с крака по клоните и се настаняват на различни места на същото гърво, където продължават да бъдат хранени от възрастните поне още седмица. Грижите на родителите за тяхната прехрана и безопасност продължават до средата на август, след което младите птици стават напълно самостоятелни.

Полетът на авлигите е вълнообразен и наподобява този на кълвачите. Ако за женската са казва, че е отличен летец, то за мъжкия може да се твърди, че е виртуоз. Това си проличава добре в моменти на опасност. Способен е да развие много висока скорост, а необичайната му смелост и себеотрицание го правят опасен противник. Многократно съм наблюдавал как прогонва госта по-егри от него съперници – свраки, чавки или сойки. Със скорост и маневреност той успяваше да ги атакува с човка и тяло от различни посоки и за броени секунди ги отклоняваше от гнездовия район. Виждал съм го да атакува и белоопашат мишелов. Авлигите приемат синявицата за враг и ги атакуват при всяка

възможност. Русенското Поломие събира тези два вида по уникален начин: синявицата е многобройна и гнезди в скалите с концентрация 4 – 5 двойки на линеен километър скален масив, а авлигите са групирани около крайречните гървета по 8 – 9 двойки на линеен километър. Често разстоянието между гнездеща авлига и синявица е не повече от 50 м. и въздушните битки между най-красивите български птици са част от ежедневието.

Авлигата има и други опасни противници. Големият стрелец, най-еграта наша змия, обича да ловува по гървета и е опасност за всички птици. Наблюдавайки гнездо на авлига в района на Нисово, видях на съседно гърво много едър голям стрелец. След два дни минах отново и се оказах прав в опасенията си – гнездото бе празно, смокът бе изял трите малки. Интересен детайл – гнездото изглеждаше външно непокътнато. Друг вид, чието присъствие абсолютно не се толерира, е кукувицата. Правил съм няколко експеримента, в които чрез звукова имитация привличам кукувица в района на гнездо на авлига. Горката кукувица дори не успяваше да кацне наоколо и всеки път изчезваше с пълна газ, напълно разбита още във въздуха. Сойката е много опасен враг, защото има способността да се организира в група. Именно при нападения на организирани сойки съм наблюдавал феноменалните летателни способности на мъжкия. Той разперва криле и опашка в максимален размах и започва да трепти с тях с много висока честота, подобно на колибри. Така има възможност за придвижване във всички възможни посоки хоризонтално и вертикално, а на мо-

менти може да лети дори и назад. Метафорично казано авлигата наподобяваше жълточерен дрон, управляван от умел оператор. През 2013 швейцарски фотограф успя да заснеме на видео синхронизираната атака на две сойки. При съотношение 2:2 нападателите нямат особен шанс. Атаката беше отблъсната, но въпреки това авлигите загубиха едно от четирите малки, което просто бе изхвърлено от гнездото. Обикновено за нападение сойките се групират по две – предполагам, че са брачни партньори. Но понякога се събират четири или повече птици. Точно при групово нападение от 4 сойки съм наблюдавал грузо уникално качество на авлигите – тяхното чувство за взаимопомощ. И двесте страни се бореа с пълни сили сред шумни крясъци. Първото нещо, което си помислих бе, че този път авлигите нямат голям шанс. Наблюдавах сценката с бинокъл от 30 – 40 м. и с изненада видях, че нападнатите получават помощ от друга двойка авлиги, вероятно най-близките им съседи. При съотношение 4:4 шансът мигом се обърна в полза на авлигите. И сойките бяха прогонени без загуби.

И още нещо за „колективизма“ на авлигите. В разгара на размножителния сезон птиците често си устройват форуми, в които общуват 2, 3 или повече двойки. Обикновено за такъв форум се избира дърво, което заема средищно място между няколко двойки. Събранията са доста шумни, но на тях не може да се види никаква форма на агресия. Склонен съм да оприлича птичия форум с кръчмите при хората. Наблюденията ми са многократни и изключват предположението,

че съм бил свидетел на някакво случайно събитие. Също така по време на мътенето и на отглеждането на малките, често единични птици от близкогнездяща двойка идват да навестят гнездото на съседите, а присъствието на гостите се приема съвсем спокойно и с пълно доверие. През 2016 г. един британски фотограф с голямо въннение в гласа ми разказа история, в която двамата родители са били едновременно край гнездото с малките и в този момент до тях кацнал втори мъжки.

В края на май и първите дни на юни 2017 наблюдавах късно изграждане на гнездо от авлиги. По това време малките на останалите вече са били излюпени. Гнездото бе построено ударно за 3 – 4 дни, но в направата му участваха две двойки или поне 4 птици. За мен все още остава загадка поведението на помагачите птици – точно в този момент те би трябвало да имат новоизлюпени малки. Най-реалистична обаче бе алтернативната хипотеза – че помагачите

Женска авлига се храни с друга любима и предпочитана храна – малки ларви на пеперуда

Любима храна са плодовете на дребен полудив сорт грозде

са зрели мъжки и женски индивиди, но не са брачна двойка, а просто възрастни птици останали без брачен партньор за сезона. През първата седмица на юли 2019 имах щастието да наблюдавам също толкова интересно поведение на женска авлига. Натъкнах се отново на необичайно късно изграждане на гнездо по време, когато малките на нормалните двойки отдавна би трябвало да са напуснали гнездата. Птицата носеше материали и изграждаше гнездото, но липсваше мъжки, който да партнира и охранява. Вместо обичайните 5 – 6 дни гнездото беше завършено почти напълно за 8 – 9. След което авлигата изчезна, без да бъде притеснявана по какъвто и да е начин. Семантиката на това поведение за мен означаваше, че женската птица, останала за сезона без партньор се упражнява през свободното си време в изграждането на гнездо и придобиването на умения, които ще са ѝ необходими в живота.

Нашата малка семейна къща в Червен се намира на красиво панорамно място, което от около 40 м. височина ми откриваше великолепна гледка към селото, каньона на река Черни Лом и среднове-

ковната крепост. Благодарение на него установих една от първите особености за авлигите – необикновено голямата им концентрация в крайречните райони. Тези констатации бяха потвърдени по-късно при теренни проучвания и обхождания на долините на Бели, Мали и Русенски Лом – крайречните горички и дървета се пукаха по шевове от авлиги. Започнах да намирам и гнезда на авлиги, които висяха на не-голяма височина точно над водата. Малко по-късно направих

изследвания на крайречния район около бившите рибарници край село Басарбово. Високите панорамни скали отново ми помогнаха в наблюденията, които показаха още по-голяма концентрация на авлиги, може би заради наличието на голям брой рибарници покрай реката. Започнах да откривам гнезда, които висяха над водата и на рибарниците. Над малкия канал, който ги снабдяваше с вода от реката, също висеше гнездо на авлига, в съседство с гнездо на торбогнезден синигер. Авлигите с охота ползват гнездов строителен материал от кочаните на папура във влажните зони. Гнездата, построени с такъв материал, видимо са съвсем различни от гнездата, построени извън влажните зони. Ако искате да наблюдавате и снимате естествения процес на събиране на материал за гнездо от авлиги, бъдете между първи и пети май във влажна зона с папур, в близост до единични дървета и река. През 2016 и 2017 г. мои клиенти с плаващи укрития направиха отлични фотографии на авлига в рибарник. И тази година за пореден път открих гнезда върху върби, които се намираха в изцяло заблатени места. В моите очи авлигата вече изглеждаше не

само като птица на крайречните хабитати, но и такава на влажните зони.

Тази особеност на авлигите е отразена и в името, открит след проучване. У нас авлигата има различни народни имена – гроздарка, златен кос, профирка, саръасма. Повечето са свързани с цвета на оперението или с хранителните ѝ предпочитания. Турското наименование – саръасма – е съчетано от двете особености (от тур. саръ – жълт; асма – гворна лозница). Етимологията обаче на първото и основно име на птицата – „авлига“ – за мен бе неясно, докато не ми се наложи да се занимавам по друга линия с ...река Волга. Руските източници обясняват произхода на името на великата евразийска река с праславянската гума „Vьlga“ (ср. вѣлгъй – волога – влага), или казано по-просто – „Волга“ означава голяма влага, голяма вода или просто река. Руското име на авлигата пък е „иволга“ и руски лингвисти считат, че то има същия праславянски произход, но обясняват името на птицата с древна представа, че авлигата е предвестник на гъждове. Името „иволга“ звуково е много близо с наименованията на птицата в литовския език – „volunge“, в латвийския – „vālodze“, в украинския – „вильга“, в белоруския – „авяльга“. Направих консултация с известен полски орнитолог за местното име на авлигата „wilga“. Отговорът, който получих, не предизвика никаква изненада. На полски гумата „влага“ е „wilgoć“ (вильгоч), т.е. името на авлигата „wilga“ се свързва с нещо влажно, мокро. Като последно усилие проверих как стоят нещата в сърбохърватските езици. Произходът на хърватското наименование на авлигата „vuga“ и сръбското „златна вуга“ се обясняват отново с праславянската гума за влага „Vьlga“.

В заключение мога да изразя тезата, че гумата „авлига“ произхожда от древна

Илиян Вълчанов е роден в Русе. Учил е в Икономическия университет във Варна, но истинската му любов е към природата и фотографията. Снима птици от 2006 г. главно в района на Природен парк „Русенски Лом“ и село Червен. От 2013 г. като организатор и гиз се занимава с фотографски туризъм за снимане на птици.

праскитска (праславянска) гума „Vьlga“, която означава „влага“. В орнитологически контекст „авлига“ означава „влажна птица“, която предпочита влажни места, места близо до реки и езера. Впрочем, за 15 години системни наблюдения на този вид не съм виждал авлига да пие вода. Но пък много пъти съм бил свидетел на нейното къпане, което наподобява това на пчелоядите. Птицата зависва за кратко време във въздуха и от 2 – 3 метра се бухва във водата, а след няколко секунди излита във въздуха. Думата „авлига“ е тъждествена с аналози от почти всички източноевропейски езици. Тази констатация означава още, че древните ни прадеди са имали много точна представа за дълбоката същност на биологичното разнообразие, което ги заобикаля. ■